

Ярова Є.,

доктор філософії у галуз державного управління

ПОШУКИ НОВОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ БЮРОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність даної статті полягає у тому, що в даний час у політичній теорії та практиці значно зріс інтерес до проблеми бюрократії, визначення її місця і ступеня впливу на політичні процеси в суспільстві. І це не випадково, оскільки саме в переломні моменти історії (кризові періоди) йде пошук найбільш прийнятних, стосовно обставинам, методів управління. Цей пошук властивий багатьом країнам. У світовому масштабі такий процес виражений в загальній тенденції до управління в горизонтальній, а не вертикальній площині. Однак у трансформаційних суспільствах, до числа яких належить сучасна Україна, посилюється предметне вивчення і в іншому напрямку, а саме – у дослідженні способів зміцнення вертикалі влади, бо в таких суспільствах здійснювати комплексну модернізацію без професійної бюрократії досить складно. Отже, в умовах системної трансформації суспільства і його владних інститутів професіоналізм в управлінні набуває все більшої актуальності.

Пошуки нової моделі професійної бюрократії не тільки в Україні, але і в більшості країн світу викликані зміною ролі держави та її інститутів в житті суспільства. Багато країн ще чітко не визначилися, яка ж держава необхідна в умовах інформаційного суспільства – сильна або слабка. Однак тенденція останніх років у республіках колишнього СРСР вказує на те, що все-таки вибір буде зроблено на користь сильної держави з розгалуженою вертикаллю влади. Не випадково, що і в Україні, після низки невдалих спроб реформування держави на користь зменшення її ролі у соціально-економічних процесах, знову повертаються до ідеї створення сильної держави, але вже на основі демократичних принципів.

У провідних західних країнах державна служба переживає на даний момент не кращі часи. Серед нагальних проблем, які потрібно вирішувати як можна оперативніше, слід назвати, перш за все, повернення довіри громадян до чиновництва, розв'язання кризи легітимності. Необхідно буде підвищити рівень адміністративної моралі, вирішити питання про припинення плинності кадрів з державного управління. Ці та багато інших проблем закладають основу для першочергових завдань в переорієнтації діяльності професійної бюрократії і в інтенсифікації відносин між державою і суспільством. Переорієнтація діяльності чиновників можлива за низкою важливих параметрів. Ці параметри визначаються ставленням апарату до громадянина як суб'єкта, а не об'єкта управління, близькістю апарату до громадянина; контролем над діяльністю чиновників не тільки "зверху", але і "знизу" [1, с.48].

Зміна ролі держави і бюрократії в сучасному світі обумовлена розвитком так званих "плоских структур". Ця тенденція істотно ускладнює побудову нової моделі професійної бюрократії в Україні, оскільки розвиток та адаптація нових форм, механізмів горизонтального управління призводить до впровадження елементів маркетингу, результатом чого стає докорінна трансформація функцій держави. Через активне впровадження подібних форм порушується характерна для державного управління єдність, що може призводити часом до кризових ситуацій в сучасному управлінні.

Відомо, що невід'ємною частиною збереження стабільності в умовах трансформації політичної системи та управління стає досягнення рівноваги. Ризик для управлінських

механізмів у такій системі досить високий. Особливо він підвищується при моделюванні соціально-економічних процесів, розрахованих на короткострокову перспективу розвитку. Саме соціальні та економічні процеси слабо керовані в період трансформації політичної системи. Непередбачуваність, суперечливість, дестабілізація в управлінні можуть виявитися потенційним наслідком процесу прямого запозичення елементів підприємництва в державі, що трансформується. Тому новий виток політичної та адміністративної реформи в Україні змушує владну еліту шукати найбільш прийнятні варіанти розвитку професійної бюрократії. Владній еліті доведеться ще осмислити стан української державності на цьому етапі, виявити певні тенденції в її розвитку і проаналізувати ті фактори, які породили суперечливі явища сьогодення і гальмують розвиток системи.

Перспективним у пошуку нової моделі професійної бюрократії в Україні повинно стати розуміння того, що демократичний режим ефективний тільки при наявності сильного апарату управління. Тому не випадково, що мета створення незалежної української держави з самого початку мислиться в нерозривному зв'язку із завданням становлення демократії. Однак, як показала практика та проведені пізніше опитування громадської думки, уявлення про демократію та шляхи руху до неї були різні не тільки у окремих категорій населення, але й у самих ініціаторів незалежності [2, с.138]. Нерозуміння основних критеріїв сучасної демократії, а також демократичних принципів у реформуванні апарату управління можна назвати однією з причин невдач здійснення перетворень в Україні в перші роки незалежності.

Сучасна демократія практично завжди ґрунтується на процедурі виконання і чіткого дотримання законів. Демократія і законність виступають як метод і спосіб державного управління. Саме правова організація в умовах демократії вимагає професіоналізму від управлінців. Відкрита демократична система управління і бюрократія в ній повинні бути строго орієнтовані на узгодження параметрів системи з цілями та очікуваними результатами. Ступінь розвитку демократії дедалі більшою мірою стає умовою ефективного управління. Ефективність управління, у свою чергу, є гарантом стабільності демократичного режиму, розширення і поглиблення конституційних основ демократизації в організації та діяльності апарату державного управління [3, с.141]. Отже, пріоритетним напрямком в пошуку нової моделі професійної бюрократії в Україні буде збереження та вдосконалення вертикалі влади при розвитку демократичних принципів, таких, наприклад, як створення сприятливих умов для розвитку особистості. Іншими словами необхідно суттєво переглянути положення ідеальної моделі професійної бюрократії М.Вебера в частині відкритості бюрократії для суспільства. Пошук нової моделі професійної бюрократії в Україні повинен виходити із сучасної наукової методології і широко відомих апробованих підходів в управлінні.

Уже з кінця 60-х років ХХ століття в цьому напрямку світова наука про державне управління і адміністративна практика веде інтенсивний пошук. Істотно переглядається "класична" парадигма розвитку бюрократії та принципи її побудови. Веберівська модель, яка відповідала умовам управління індустріальним суспільством, виявилася неадекватною інформаційним, технологічним та соціальним викликам часу [4, с.12]. Якісно змінилися і складові професіоналізму в умовах інформаційного суспільства. Звертається увага не тільки на виконавчі якості чиновника як складову професіоналізму, але й на інші якості.

Професіонал у державному управлінні – це, перш за все, особа, яка приймає рішення. Від чиновника залежить оптимальна реалізація управлінського циклу. Тому чиновник в умовах демократичного суспільства повинен успішно виконувати службові обов'язки, при виконанні своїх функцій його поведінка має бути умотивована і суспільно спрямованою. Не тільки набір відповідних знань, умінь та професійних навичок, але й розуміння перспективи, відкритість до змін, соціальна активність, відданість справі обумовлюють зміст поняття "професіонал" у державному управлінні. Відданість справі, професії, готовність до якісної та кількісної оцінки своєї праці є далеко не останнім показником в ефективності роботи сучасного керівника. Використання технологій демократичного суспільства, освоєння норм і еталонів професії, індивідуалізація праці, вміння управляти соціальними конфліктами також

є основними при визначенні професійного образу державного службовця на сучасному етапі розвитку.

Зміни у розумінні професіоналізму, якості та змісту управлінської праці, призвели до розвитку модернізаційних ідеологій, різноманітних "реалістичних концепцій". Своє застосування на практиці ці концепції отримали у вигляді побудови різних моделей розвитку професійної бюрократії, особливо в країнах Заходу. Досить популярною стала так звана "Вестмінстерська" модель реформ у сфері державного управління, що сприймається як зразок для трансформації суспільства. Основи Вестмінстерської моделі були закладені як базові принципи в Концепцію адміністративної реформи в Україні 1997 року.

Ключовою ідеєю подібних реформ (в ідеальному варіанті) було привнесення "менеджеріальних", або економічних методів і засобів керування в сферу державного управління. Передбачалося, в першу чергу, подолати бюрократичну ієрархічність через створення безлічі нових агентств, що володіють більшою свободою, ніж колишні державні організації [1, с.51-52]. У зв'язку з цим значно змінилося співвідношення різних рівнів влади (загальнонаціонального, регіонального та муніципального), функцій та повноважень керівників. Передбачалося формування нових відносин між державою та громадянським суспільством. У свою чергу, цивільний контроль над діяльністю адміністрації повинен був поліпшити якість послуг та підвищити довіру населення уряду. Підсумки подібних реформ на Заході критикують з різних позицій, але, перш за все, за їх вузько ліберальну і антисоціальну спрямованість. У Великій Британії, наприклад, перетворення у сфері державного управління призвели до перетворення єдиної ієрархічної системи управління в більш складну напівринкову систему. Комерціалізація і диференціація умов праці чиновників підірвали престиж держави як "ідеального роботодавця" і сприяли подриву авторитету держави в суспільстві [5, с.42]. До того ж ринкова конкуренція в бюрократичному середовищі сприяла подриву однієї з головних цінностей формальної організаційної структури – корпоративної етики і кодексу адміністративної моралі. Все це викликало глибоку кризу й призвело до нестабільності положення цивільної служби та службовців у Великобританії.

Побудова ідеальної моделі, з точки зору її розробників, без урахування умов вже складених механізмів і способів взаємодії держави і суспільства, загрожує ураженням навіть найбільш бажаної та ефективної моделі розвитку професійної бюрократії. Мабуть, у проведенні реформ у сфері державного управління в Україні потрібно врахування не тільки досвіду західних країн, але й попереднього досвіду країни, оскільки при проведенні адміністративної реформи в Україні він майже повністю ігнорувався. Абсолютно не враховувалася специфіка особливої системи управління, що склалася в СРСР, зі своїми механізмами і способами контролю "згори", досить чіткими та зрозумілими більшості управлінців і суспільству в цілому, принципами і критеріями в управлінні.

Повністю не враховувався той факт, що для держав, які займають середнє геополітичне положення, характерний синтез західного і східного типів управління. Впровадження тільки західних норм і принципів в управління без їх критичного осмислення, без опори на власні традиції призвели до того, що реформи останніх років у сфері державного управління не мали успіху. Є факт, що адміністративна реформа в Україні здійснюється повільно і важко, відзначає один з її розробників В. Авер'янов. Серед причин такого стану він відзначає і недостатнє фінансування, і незавершеність у забезпеченні законодавчо-адміністративної реформи, і ряд інших причин [6, с. 19-20]. Але, мабуть, чи не найважливішим у проведенні реформи було ігнорування попереднього досвіду в державному управлінні і відсутність нових технологій, які б відповідали тогочасній ситуації.

Генезис професійної бюрократії в Україні вказує на те, що велике значення завжди приділялося єдності управління, що більш характерно для континентальної європейської традиції управління. Централізація управління досягалася за рахунок чіткості ієрархічної структури, підлеглості і узгодженості елементів системи один з одним. Форми горизонтального управління спочатку підкорялися мобілізаційним завданням держави. Це

давало можливість системі управління навіть у найважчі для неї трансформаційні періоди підтримувати гомеостаз.

Вестмінстерська ж модель і діяльність професійної бюрократії виходить з іншої, англосаксонської традиції управління. Особливий наголос тут робиться на децентралізації системи управління шляхом контролю над окремими ключовими точками системи. Реформи, засновані на цій моделі, були розраховані на відкриті системи управління, в яких необхідно було підвищити ефективність діяльності вертикальних і горизонтальних зв'язків в управлінні.

Перед Україною стоїть завдання не зміцнити інститути самоврядування та управління, а створити їх. Буде потрібно не розсіювання функцій держави, а в більшій мірі концентрація управлінських повноважень в єдиному центрі. У результаті повинна підвищитися роль бюрократичних структур. Професійна бюрократія здатна вирішити цю задачу, але для цього необхідно буде істотно змінити її якість. Як справедливо вважають В.Цветков та В.Горбатенко, професійні та моральні якості нової капіталістичної номенклатурної бюрократії надзвичайно низькі і далекі від справжньої демократії [3, с. 183].

Тому потрібно якісно інше наповнення функцій і обов'язків бюрократії. Владна еліта, насамперед, повинна мати політичну волю, узгодженість дій між субелітними групами для того, щоб приступити до системного реформування управління. Воля політичного керівництва, на думку аналітиків Центру Разумкова, повинна "випромінювати не сезонними спалахами, а постійно. Інакше реформа може обмежитися косметичними напівзаходами" [7, с. 99]. Але однієї лише політичної волі керівництва буде недостатньо. Необхідно єдине розуміння органами влади цілей і завдань адміністративної та політичної реформ. Чиновник повинен чітко уявляти собі значення відкритості і важливості демократичних принципів в управлінні.

Пріоритетним для вибору моделі професійної бюрократії в Україні буде визначення ключових напрямків реформи в державному управлінні. На думку українського дослідника М. Кравченко, здійснення адміністративної реформи передбачає радикальну зміну існуючої системи управління та впровадження нової управлінської ідеології, нових принципів діяльності, які б відповідали стандартам демократичної, правової держави із соціально орієнтованою економікою [8, с.95]. Однак у нинішніх умовах, можливо, кращим варіантом була б не глобальна програма реформи, а комплекс взаємопов'язаних послідовних дій. Серед таких ключових напрямків українські дослідники УЦСП імені Разумкова вважають створення цілісної і багаторівневої системи стратегічного планування і прогнозування [7, с.100]. Необхідно змінити підходи до управління державною власністю. Перерозподіл повноважень між центральними і регіональними, місцевими органами державної влади та участь місцевих управлінських структур в процесі прийняття державних рішень має бути розраховано на середньострокову перспективу. При цьому сильні регіони зміцнять єдність в управлінні і дозволять створити дійсно ефективну систему управління в Україні.

Актуальним питанням залишається і законодавче забезпечення політичної та адміністративної реформ. Назріла необхідність у прийнятті закону "Про Кабінет міністрів України". Разом з тим потрібно переглянути та закон "Про державну службу". Як вважає В. Медведчук, вже існує необхідність для розробки нового закону про державну службу, який би більше відповідав сучасним умовам розвитку суспільства. Основний недолік закону він бачить у слабкій регламентації, недостатньо повному врегулюванні питання взаємовідносин громадянина з державним апаратом і, перш за все, у захисті громадянином своїх прав.

Не варто забувати і про те, що формування нової моделі професійної бюрократії – процес тривалий. Тому на хід здійснення перетворень в державному управлінні впливають фактор часу і стабільність політичної системи. Не останню роль у зв'язку з цим буде грати кадрове питання. Потрібна кадрова стабільність. Від підбору та розстановки кадрів залежить хід і результативність будь-якого процесу, в тому числі і реформ.

Закон "Про державну службу" визначив наступну ієрархію посад. Зокрема, стаття 25 Закону визначила сім категорій державних службовців та відповідні їм ранги (їх 15) [9, с.16].

Закон заклав такі принципи відбору та підбору кадрів у державне управління, що наближає службовців до професійної бюрократії (статті 26-28) [10, с.17-19]. Перша, друга і частково третя категорії службовців в Україні складають політичних чиновників і входять в політичну еліту країни. Четверта, п'ята і частково шоста категорії визначають середню і багаточисленну ланку. Найбільш численною і слабозахищеною є шоста і сьома категорії службовців, яка найближче знаходиться до громадян України.

Різниця в рангах і категоріях визначає матеріальне становище, статус, владний доступ до масивів інформації та економічних ресурсів. Слабка диференціація та індексація доходів чиновників веде до неможливості динамічного розвитку кар'єри в нинішніх умовах. Отже, удосконалення процедури прийняття та просування по службі є одним з важливих напрямків у вирішенні кадрового питання. Чільне місце повинно відводитися відкритості, гласності, створенню конкурентного середовища при прийомі на державну службу за конкурсом. У перспективі можливе утворення єдиної системи конкурсного відбору. Професіоналізації управління сприятиме створення системи діючого кадрового резерву в кожному виконавчому органі.

Фактором, що зміцнює становище і позиції нової бюрократії як елітної групи і перешкоджає її виродженню і деградації є всебічна підготовка кадрів, яка повинна бути постійною і всеосяжною. Система освіти та навчання управлінських кадрів повинна бути спрямована на виховання патріотизму, відповідальності, відкритості, дотримання демократичних процедур. Потрібна підготовленість і вивчення основ досягнення компромісу і консенсусу, оскільки саме компроміс в суспільстві є далеко не останнім чинником у досягненні стабільності суспільного розвитку. В Україні у напрямку підготовки і навчання кадрів вже здійснюються деякі конкретні кроки. Вельми вагомими кроками Національної академії державного управління при Президенті України, яка здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів у сфері управління. Однак у систему підготовки, підвищення, перепідготовки управлінських кадрів повинен бути залучений весь апарат управління. Можливе використання дистанційних форм навчання [13]. Однак поки що досягти цього досить складно. Кадрове питання безпосередньо торкається сфери професіоналізму, мотивації.

Ефективність роботи професійної бюрократії істотним чином залежить від мотивації, що визначає поведінку і зацікавленість чиновників у продуктивній роботі. В Україні потрібно ще створити умови для ефективної роботи чиновників, запропонувати дієві заходи щодо подальшого вдосконалення та впорядкування оплати праці та системи пільг і заохочень. Наболілим питанням залишається система контролю над службовцями, їх атестація та перевірка з боку держави. З іншого боку потрібен і громадський контроль, що дозволяє простежити через представницькі та інші структури весь ланцюг прийняття рішень. Але цей інститут громадського контролю через парламент тільки тоді є дієвим, коли сильна і авторитетна фігура самого контролера, і державна система налаштована на ліквідацію недоліків. В іншому випадку встановити громадський контроль через інститути парламентської демократії над бюрократією досить складно.

На цю особливість, яка часом може надзвичайно впливати на управління, вказував М. Вебер. Для нього демократія не була засобом вирішення повсякденних політичних питань і самоціллю. Рішення ж повсякденних проблем покладалося на бюрократію, яка може їх вирішувати не шляхом голосування, а шляхом переговорів [11, с.146]. Парламентська демократія може виявитися неефективною і у відношенні контролю над бюрократією, не створюючи віри в законність існуючого порядку. Цю особливість важливо знати при здійсненні політичної трансформації в Україні. В період трансформації функцій держави, в Україні, різка перевага лише в бік парламентського контролю може призвести до нестабільності системи управління в цілому. Трансформаційний період вимагає чіткості, послідовності та гнучкості контролю над бюрократією. Тому необхідно і наявність компактної, підпорядкованої безпосередньо президенту контрольної служби, яка створить систему стримувань і противаг у сфері контролю.

Ефективність політичної системи та державного управління безпосередньо залежить від здатності створювати щільні інфополя та контролювати інфопотоки. Солідарний з цією позицією і український дослідник А. Воронько, який вважає що "вміння аналізувати інформацію і на її основі готувати документи, працювати з ними, організувати їх використання в значній мірі відображає професійний рівень державного службовця, кожного управління" [12, с.41]. Інакше, в умовах інформаційного суспільства та трансформації бюрократія буде діяти ефективніше лише уміючи користуватися різноманітними ресурсами і застосовувати нестандартні методи. Це буде тільки сприяти вихованню самоконтролю, що є навіть більш дієвим методом, ніж громадський контроль.

Перспективним при створенні нової моделі професійної бюрократії в Україні є вдосконалення системи управлінських послуг. На думку дослідників Центру політико-правових реформ, управлінські послуги повинні бути класифіковані і впорядковані [13, с.29]. Робота з вивчення управлінських послуг має бути спрямована на розробку певних уніфікованих стандартів для впорядкування діяльності органів у цій сфері. Доцільно так організувати систему придбання управлінських послуг, щоб вона була зручна для громадян, вимагала б мінімум довідок, матеріальних і моральних коштів на їх отримання. Вирішення цієї проблеми дозволило б наблизити державне управління до потреб громадян, що б посилювало контроль управлінців з боку держави і громадськості.

Завершуючи статтю, варто підкреслити, що на шляху становлення гнучкої та відкритої, що відповідає умовам і часу, моделі професійної бюрократії, лежить безліч труднощів. Ці труднощі пов'язані з тим, що на початковому етапі трансформації управлінських структур слабко враховувалися традиції та колишній досвід в управлінні. Симбіоз нових і старих управлінських структур призвів до еkleктичної системи. Бюрократія по багатьом професійним показникам у даний період втратила свої позиції. Більшість кваліфікованих кадрів через невизначеність свого соціального статусу і нерегульованість матеріального стану були змушені залишити державну службу. Посилюють ситуацію і безсистемні перетворення у сфері державного управління, які призвели до багатьох протиріч. З'явилася потреба у створенні нової моделі професійної бюрократії в Україні. Зміцнення вертикалі влади в Україні дозволить вивести управління з кризового стану, підвищити роль та місце бюрократії, наповнити державну службу новими функціональними обов'язками.

У ході дослідження було обґрунтовано висновок про те, що ефективність і динамічний розвиток політичної системи передбачає формування відповідальної професійної бюрократії, яка внутрішньо структурована і збалансована, що має стратегічне значення для забезпечення стабільності та впорядкування процесів управління в суспільстві. Підвищити ефективність державного управління можна тільки за допомогою продуманої програми дій, орієнтованої на цінності демократичної, правової, соціальної держави. Система управління може бути тільки тоді ефективною, коли діє громадський контроль, що дозволяє простежити через представницькі та інші структури весь ланцюг прийняття рішень.

Література

1. Сморгунів Л.В. Сравнительный анализ политико-административных реформ: от нового государственного менеджмента к концепции "governance" // Полис. – 2003. – № 4. – С. 50-59.
2. Котельников В.С. Определение национальных интересов: версия государственного строительства в Украине в контексте мирового опыта // Полис. – 2000. – № 6. – С. 136-146.
3. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті українського суспільства. Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001.
4. Оболонский А.В. Бюрократия для XXI века? Модели государственной службы: Россия, США, Англия, Австралия. – М.: Дело, 2002.
5. Концепція реформування політичної системи України. – К., 2001.

6. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. – К.: Ін Юро, 1997.
7. Гриценко А., Жданов І., Пашков М. Административная реформа: дальше...дальше?...дальше! // Інформаційно-аналітичні матеріали до народного форуму. „За демократичний розвиток України”. – Київ – вересень, 2002. – С. 95-101.
8. Кравченко М. Застосування потреб державних службовців як один із чинників успішного впровадження управлінської ідеології // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 2003. – № 1. – С. 95-101.
9. Гаєвський Б., Ребало В. Організаційно-методологічні чинники культури державних службовців // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 2002. – № 2. – С.10-21.
10. Бураковська А., Мельников О., Шайдеров В. Нові освітні технології професійної підготовки державних службовців // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 2003. – № 1. – С.74-80.
11. Масловский М. Политическая социология бюрократии. – М., 1997.
12. Воронько О. Інформація, вміння працювати з документами – важливі складові ефективності виконавчої влади // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 2003. – № 1. – С.31-41.
13. Коліушко І.Б., Авер'янов В.Б., Тимошук В.П., Куйбіда Р.О., Голосніченко І.П. Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис). – К.: Факт, 2001.

Дмитренко М.А.,
кандидат політичних наук,
професор кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова

НАУКА І ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Економіка кожної держави на пряму залежить від того, як держава ставиться до науки. Проте в Україні наука не має підтримки Україна не творить нового знання, тому нічого й не вкладає в економіку.

Як свідчить досвід, успіх трансформаційних перетворень, інноваційний розвиток суспільства неможливі без радикальних змін у системі освіти. Досить промовисто висловився свого часу з цього приводу один із засновників США Томас Джефферсон: „Джерелом найвищої влади над суспільством є саме суспільство. Якщо ми вважаємо, що суспільство є недостатньо освіченим, щоб здійснювати свою владу з повною відповідальністю й компетентністю, то вихід із такого становища полягає не у позбавленні суспільства влади, а в наданні йому цієї влади за допомогою освіти [1].

В Україні, після отримання незалежності, здобуття не лише вищої, а й середньої та навіть початкової освіти є проблематичним для значної частини дітей.

У цьому контексті чи може йтися про притаманне всім розвинутим країнам світу широке користування Інтернетом в Україні коли надзвичайно низький рівень життя переважної більшості населення блокує можливість використання ним сучасних досягнень у галузі комп'ютерних, інформаційних та комунікаційних технологій. Це загрожує остаточним витісненням України, яка була піонером і лідером комп'ютерної революції в Європі після Другої світової війни, на узбіччя сучасного інформаційно-технологічного прогресу і робить досить проблематичним її інтегрування в Європейське співтовариство і глобальну економіку. Значне відставання України в галузі розвитку електронної промисловості ще більше